

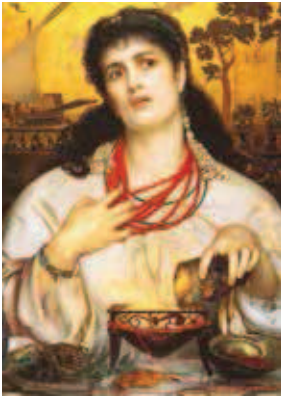
Poglavlje I

POTRAGA ZA IZGUBLJENIM GRADOM

Prema grčkoj legendi, Argonauti, mitski moreplovci, pod Jasonovim vođstvom ukrali su zlatno runo i bežeći od Kolhidana, uplovili u reku Istar, odnosno Dunav. Kako je boginja lepote Afrodita prethodno rasplamsala ljubav kolhidske princeze Medeje prema Jasonu, zaljubljena i osvetoljubiva čarobnica se pridružuje Argonautima i pomaže im u begu. Medejin otac, kolhidski kralj Ejet, razume se besan, šalje poteru, ali neposlušna ćerka voljenom Jasonu i junacima pomaže tako što ubija svog polubrata Apsirta. Kada su Jason i Medeja, ploveći uzvodno sa hrabrom posadom broda Argo, stigli do mesta gde se velika reka račva, odlučili su da nastave ka zapadu, proglasivši reku Savu zapadnim Dunavom. Sa svoje leve strane Argonauti su ugledali naseljenu stenu Kaulak, koja, kao zarivena u reke, gordo stoji nad njihovim ušćem. Ovde su se mitski moreplovci iskricali, kako bi se najzad odmorili, obnovili zalihe i prineli bogovima žrtve, a pleme Singa ih je gostoprимljivo dočekalo.

Ovo je sažetak opširnog mita o Argonautima, ali i najstariji opis Kalemegdana, grebena na kojem počiva današnji Beograd, veličanstven u svojoj neobičnoj istoriji. Pre nego što su otplovili dalje ka Jadranskom moru, po

Medeja

istoj legendi, Jasonovi junaci su primetili i istražili obližnju planinu Angurion – Avalu, pa i na sever prostrtu pustinju Laurion, prostranu Panonsku niziju, za koju oduvek u sumrak dana zamiče užareno sunce, pružajući veličanstven svetlosni prizor.

Pušteni iz sveta mašte u svet beogradske istorije, grčki junaci žive punim životom proteklog vremena. Ako sebi dozvolimo da unutrašnjim očima ugledamo Argonaute podno Kalemegdana, otvorićemo prozor u sentimentalni svet i neosvetljene kutke povesti ovog grada, isprepletenog neobičnim ljudima i događajima.

Veruje se da je Apolonije sa Rodosa*, pišući „Argonautiku“, oko 300. godine pre nove ere, prepisao ili prepričao legendu znatno stariju od njega samog, poznatu iz vremena pre Trojanskog rata. Grci su, dakle, još u doba pre neverstva lepe Jelene Trojanske prilično dobro opisivali lokalitet današnjeg Beograda. Interesantna priča o lepoj antičkoj pustolovini dotiče davno nestala vremena, ali ovekovečava Jasonove junake Argonaute, a sa njima i sam Beograd.

Među pedesetak Argonauta, ulogorenih negde uz obalu na Donjem Kalemegdanu, pored Jasona i lepe, ali i opasne Medeje, behu: muzikalni Orfej, zatim sin samoga Zeusa i polubog – Herakle, ubica groznog Minotaura – Tezej, pa i kralj Pelej, Jasonov ujak, otac slavnog trojanskog junaka Ahila. Fantastični junaci bude maštu, ali začudo, „Argonautika“ se, poput mnogih prikrivenih blaga, malo tretira u istorijskim sveskama o Beogradu.

U veličanstvenoj legendi o Argonautima, Apolonije nam govori o gostoprivljudnom narodu Singa, koji žive

* *Apolonije sa Rodosa – jedan od čuvenih bibliotekara mistične Aleksandrijske biblioteke do 246. p. n. e. Rodos je u antičko vreme bio najveće tržište knjiga. Verovatno je Apolonije rođen na Rodosu, ali izvesno je deo života proveo na njemu, pa se otud njegovom imenu dodaje Rođanin. Njegovo najznačajnije delo „Argonautika“ jeste opsežan ciklični ep sa kontinuiranom radnjom i pripada vremenu pre Trojanskog rata. Apolonije je umro na Rodosu, ili u Aleksandriji.*

Tok reke Dunav

na lepom mestu razdvajanja voda. Ovaj lokalitet je već uveliko bio nastanjen i tada, a danas je prestonica moderne srpske države. Prolazak grupe besmrtnih junaka antičkog sveta ovim obalama neće biti usamljen slučaj, jer je istorija Beograda u vezi sa nebrojenim velikanima.

Prema drugim legendama, Dunav je jedna od četiri reke koje izviru iz raja, tako da je Beograd smešten na drevnom lokalitetu čije zidine pere rajska reka. Neko zaljubljen u fantaziju, koje ovde zaista ima u izobilju, naveo je kako orahu spušenom u Dunav kod Beograda treba devet dana da dopluta do Carigrada. Tačno ili ne, istina je da su ova dva grada u nekakvoj sentimentalnoj vekovnoj vezi koja se ne da raskinuti.

Izuzetan položaj i prirodna bogatstva učiniće Beograd najpoželjnijim plenom brojnih imperija i osvajača ovog dela Podunavlja.

Najstariji Beograd, recimo onaj iz vremena Troje, za nas je, danas, bezimen, ali znamo da je bio sazidan na lokalitetu davno nestale neolitske vinčanske kulture.

Za teritoriju samog grada Beograda i njegovu širu okolinu pretpostavlja se da je među najstarijim naseobinama na svetu, sa kontinuiranim trajanjem od oko 7.000 godina. Ono što se sa sigurnošću zna jeste da je Podunavlje oduvek predstavljalo značajan resurs i bitan deo evropskog

*Vinčanska keramika,
žrtvenik*

kontinenta, a ovakvu ulogu je zadržalo i do današnjih dana. Zaista, drevni i moćni vodeni džin Dunav, dete nekadašnjih nestalih mora, opredelio je sudbinu velikog broja evropskih gradova, ali Beograda možda ponajviše.

Reka Dunav, u svom toku dugom 2.857 km, sa plov-
nim putem dugim 2.580 km, srednjim protokom od oko
6.500 kubnih metara vode u sekundi, sa svojih trista prito-
ka, obuhvata sliv od 817.000 kvadratnih kilometara. Ova
divna i blagorodna reka je u istoriji bila jedna od najčešćih
granica velikog broja imperija i država, a Beograd logična,
strateški važna ratna tačka, sa koje su ratovi počinjali ili su
se ovde završavali.

Dunav protiče kroz deset država: Nemačku, Austriju,
Slovačku, Mađarsku, Hrvatsku, Srbiju, Rumuniju, Bugar-
sku, Moldaviju i Ukrajinu, i danas neretko predstavlja
državne granice. Ovaj prostor u političkom, ekonom-
skom i kulturnom pogledu čini jednu od najvažnijih zona
u Evropi, a istorija podučava da ta uloga nikada nije ni bila
drugačija.

Možemo zaključiti da je sliv Dunava, od davnina do
danas, bio prilično naseljen i na visokom ekonomskom i
kulturnom nivou, pa su zbog toga i razumljive stalne mi-
gracije i vojni pohodi.

Nadalje, Dunav i plodno zemljište oko njega pružali
su dovoljno mogućnosti za proizvodnju zadovoljavajućih
količina hrane, a široka rasprostranjenost arheoloških na-
lazišta otkriva nam da je od davnina između naselja posto-
jela komunikacija, pa i aktivno kulturno prožimanje.

Na svega nekoliko kilometara nizvodno od gradskog
jezgra Beograda, u živopisnom krajoliku, kojeg stvara-
ju nebo, voda, šumarci i obronci koji najzad uranjaju u
veliki Dunav, postojalo je naselje drevnih zemljoradni-
ka. Međutim, oni su bili više od toga. Vinčanski čovek i
njegova civilizacija zaista deluju kao još uvek neotkriveno
blago nadomak samog Beograda.

Na brojnim primercima keramike vinčanske kulture,
vidljivi su urezani znaci koji su nalik na pismo. Oko ovog

Vinčansko „pismo“

„pisma“ spore se naučnici sa brojnijim pripadnicima sentimentalnog pristupa istoriji. Iako bi to mnogi želeli, još uvek ne postoje naučni argumenti koji bi znacima dodelili karakter pisma. Pa ipak, ako se u budućnosti potvrde danas spektakularne i nenaučne teorije, ovo vinčansko „pismo“ bilo bi najstarije poznato pismo na svetu.

Dok arheolozi i paleolingvisti pretpostavljaju da su znaci bili obeležje vlasništva, kaucija, piktogrami, slikovno ili čak fonetsko pismo, umetnici traže duhovni karakter mističnih simbola.

Osim pitanja da li će se ikada otkriti kojoj su grupi naroda pripadali nosioci ove kulture, još će se teže utvrditi kojim su jezikom govorili, što je neophodan uslov za dešifrovanje fonetskog pisma.

Spekulativne i intrigantne teorije, sem lokalpatriotskih motiva, podgrevaju i činjenice po kojima se većina slovnih oznaka drevne vinčanske umetnosti javlja u kasnijim mediteranskim kulturama i njihovim pismima: u etrurskom, lidijskom, likijskom, karijskom pa i starohebrejskom.

*Vinčanska keramika
i figura od terakote*

U Beogradu i njegovoj neposrednoj okolini pronađeni su tragovi iskopavanja rude i prerade metala, kao i ostaci irigacionih sistema, poput nalazišta u Mesopotamiji.

Praistorijsko naselje, po kojem je celokupna civilizacija dobila ime, nalazilo se u Vinči, na desnoj obali Dunava, nizvodno od Beograda, kako se lepo i rado govori, „na blagoj rečnoj krivini koja daje osećaj nemerljive širine“.

Vinčanski čovek zaslužuje da se prema njegovoj kulturi, nastaloj tu, nadomak samog centra današnjeg urbanog Beograda, odnosimo sa poštovanjem. I sam lokalitet nam prilično govori o izuzetnom intelektualnom daru ovog čoveka.

Dunav, taj vodeni ravničarski div, na svom putu dovde, već je zahvatio nesaglediva prostranstva i dostigao impozantne razmere primajući u sebe reke Someš, Tisu, Savu i Tamiš, kao i nebrojene manje i veće pritoke. S druge strane, nizvodno od Vinče, u Dunav se uliva i Morava, koja je oduvek označavala pravac kretanja od juga ka severu, tako da je splet rečnih tokova, sa centrom u beogradskoj Vinči, garantovao laku komunikaciju ka svim stranama sveta.

Slika o neolitskom čoveku postaje sve ozbiljnija, a podaci koji slede kao da konačno kidaju zavesu koja je spuštena između nas. Vinčanska kultura je oko 4.000. godine pre nove ere bila raširena na ogromnom prostranstvu od Transilvanije do Skopske kotline i posedovala je teritoriju veću od bilo koje druge neolitske kulture u Evropi. Naselja poput Vinče premašivala su svojom veličinom i brojem življa i prve gradove koji su znatno kasnije nastali u Mesopotamiji, Egeju i Egiptu.

Naselje koje danas administrativno pripada Beogradu, prema savremenim popisima, jedva premašuje broj od 5.000 stanovnika, dok je izvesno da je neolitska Vinča bila svojevrsna metropola.

Ondašnji žitelji su negovali zemljoradnju, imali razvijeno stočarstvo, grnčariju, ткаčku delatnost i trgovinu. Vinčanci su imali rudnike soli, nalazište opsidijana, eksploitalisali su prvi rudnik bakra u svetu*, kao i rudnik cini-barita u Šupljoj steni ispod Avale, u neposrednoj blizini Vinče i Beograda.

S pravom se pitamo: ko su bili ovi ljudi? Vrlo je verovatno da ih nećemo upoznati tražeći ih kroz prizmu sopstvenih iskustava jer je za ovaj poduhvat potrebno da zađemo u prilično misteriozan svet nestale Vinče.

Umetnost, ta besmrtna komunikacija među ljudima, deluje spasonosno pri našem susretu sa Vinčom. Nije potrebno mnogo, jer već prvi pogled na fascinante vinčanske figurine ukazuje na mističnog autora, nedvosmislenog, inteligentnog, prirodi odanog čoveka i, ako dozvolite, ne naročito religioznog u današnjem smislu reči. Ovo poslednje se da zaključiti jer hiljade pronađenih figura, žude za osobenim formama izbegavajući uniformnost koju bi, svakako, zahtevao entitet bilo kojeg boga.

Nadalje, keramika je zapanjujuće kvalitetne izrade i ukazuje da je postojala izuzetno prefinjena proizvodnja specijalizovanih zanatlija. Grnčarski zanat vinčanske kulture predstavlja vrhunac izrade u praistoriji, bez premca u čitavoj Evropi.

Trebalo je da prođe nekoliko hiljada godina da se pojavi keramika sličnog kvaliteta.

Vinčanski čovek je izrađivao udice, harpune, kalemove, igle za pletenje i popravljanje mreža, strune za pecanje. Ovi ljudi su gajili veliki broj raznovrsnih domaćih životinja, ali su pronađene i kosti lovnih: jelena, srndaća, divlje svinje i kornjače.

Tragove ondašnjeg života posmatramo sa setom i nestrpljenjem, očekujući nove analize i potvrde.

Potragu za izgubljenim gradom vinčanske kulture otežavaju prohujale godine, hronična nebriga i nemaština,

* Rudna glava u okolini današnjeg Majdanpeka.

Vinča, udice od kosti i figura od terakote

Kelti

ali i brojne istorijske nevolje, nebrojene bitke, ratovi i razaranja. Prosečnom ljubitelju povesti ostaje da se o svom trošku, zanesen, zagleda u mistične vinčanske figure i da nekako pokuša da dotakne umetničku potrebu tadašnjeg čoveka koji je alatom i prstima vešto naglašavao detalje.

Sasvim ličan utisak autora ove knjige glasi da je u pitanju kultura čije najviše domete, još uvek, nismo ni dotakli. Put novih saznanja o vinčanskom čoveku i njegovoj izuzetnoj ostavštini, sasvim sigurno, vodi kroz duhovno doživljavanje njegove umetnosti.

Ako bismo tragali za imenom neolitskog grada na lokalitetu današnje prestonice Srbije, mogli bismo samo da osetimo ukus gorčine izazvane neuspehom i istorijskim zaboravom. Jer, to ime je nepoznato i verovatno ga nikada nećemo otkriti. Singidun (Singidunum), prvo ime Beograda koje beleži istorija, znatno je mlađe od vinčanske kulture i pripisuje se keltskom plemenu Skordiska*, koje je ovim prostorima zagospodarilo oko 300. godine p. n. e. Neustrašiva keltska plemena, koja su se u poslednjim decenijama 4. veka, sa severozapada Evrope, spustila do ušća Save u Dunav, iz osnova su izmenila zatečenu kulturu i etničke odnose u srednjem Podunavlju.

Interesantno je pomenuti podatak o susretu Kelta sa Aleksandrom Velikim, koji se odigrao negde na Dunavu, 335. godine p. n. e., a ovaj događaj simbolično najavljuje poslednje razdoblje praistorijske kulture na teritoriji Srbije.

** Postoje različita mišljenja o etničkoj pripadnosti Skordiska. Većina naučnika smatra da su poreklom Kelti, ali postoje mišljenja da su bili Tračani, Iliri ili mešavina svih ovih etničkih grupa. Između 56. god. p. n. e. i 50. god. p. n. e. Skordiske je porazio Burebista, dačanski vladar. Potpuno ih je uništio 15. god. p. n. e. Tiberije i od tada, verovatno, padaju pod rimsku vlast i postaju rimski plaćenci.*

Keltska Evropa

O ovom vremenu, međutim, više podataka pružaju historijski izvori nego arheološki nalazi i dokumenti. Ubrzo posle Aleksandrove smrti (323. godine p. n. e.), Kelti u naletu osvajaju teritorije Podunavlja, a već 310. godine p. n. e. sukobili su se sa Aleksandrovim vojskovođom Kasandrom. Boj se odigrao duboko u unutrašnjosti Balkanskog poluostrva, negde na planini Hemu*.

U narednim decenijama, ovi surovi i lakomi ratnici, verovatno u više saveza i u šarenom plemenskom sastavu, pustoše Dardaniju i Makedoniju, ali su u srednjoj Grčkoj, u regionu Delfa, poraženi i konačno zaustavljeni.

Kako gubitak rata često zna da bude značajniji od pobe-
de, ovaj događaj je opredelio dalju sudbinu ratobornih
plemena, koja se više neće zaletati na helenski jug. Odsus-
tvo centralne vlasti je izvesno, jer su razbijene keltske

* *Planina Hem je antičko ime za masiv Stare planine.*

Keltski artefakt

Keltski štit

čete raznim putevima krenule nazad ka staroj dunavskoj domovini*. Povlačenje je bilo mučno i dugo. U Makedoniji i Dardaniji su preživjele čete uništene ili desetkovane, ali je jedan njihov deo, ipak, stigao do Save i Dunava, gde se konačno i trajno nastanio. Kelti ubrzo opet postaju agresivni i pokoravaju Tribale i zaposedaju autarijatske i getske teritorije. Pobjednici i pokoreni obrazuju moćno pleme i savez, koji se u istorijskim izvorima pominje pod imenom Skordisci.

Kelti su na obalama Dunava zatekli niz civilizovanih plemena i brzo prihvatili zatečene običaje. Lako prihvatanje svakojakih novotarija, dakle, nije novost kod ljudi koji danas žive na ovim prostorima.

Podunavske kulture su bile u uzajamnoj vezi nekoliko hiljada godina, a Skordisci su ratničke dane zamenili mirnijim životom koji je ovaj predeo nudio. Simbolički rečeno, Kelti su zatekli i nasledili već utabane trgovačke puteve. Sinteze naroda su brojne, prirodne i nejasne, bez obzira da li su u pitanju navike Skordiska ili, kasnije, Rimljana.

Međutim, daleko od toga da su Kelti bili nekakvi mirotvorci. Skordisci su, kao naoružani nomadi, u neprestanim pohodima i u velikim grupama pratili tokove reka. Kao prilično divlje pleme, zanimljivo je da su ipak imali unutrašnju organizaciju. Bili su podeljeni na ratare, druide i ratnike koji su smatrani aristokratijom. Na ovo područje su Skordisci dospeli pod vođstvom izvesnog Batanata. Ovom vođi liderstvo, u toku pohoda, nije bilo ni lako ni

* O povratku poraženih Kelta u Podunavlje, istorijski izvori pružaju malo podataka. Danas pronalazimo pretpostavke o osnivanju većih naselja, gradova: Singidunum, Kapedunum (Capedunum), Heorta, Belgites i Karodunum (Carodunum). Odrediti lokaciju Heorte nije moguće, jer ne postoje arheološke indicije. Za lokaciju grada Kapedunuma postoje hipoteze da se nalazio kod Užica. Grad Belgites je, veruje se, pripadao plemenu Belga, koje je takođe, sa ostalim keltskim plemenima, učestvovalo u pohodu na Delfe. Belgides se najverovatnije nalazio negde u Panoniji.

prijatno. Skordisici su, naime, iako hrabri, istovremeno i nedisciplinovani, tako da se najčešće svaki ratnik borio za sebe.

Bitke među Skordiscima i plemenima koje su zatekli bile su prirodne i izvesne, pa ipak, neko ili nešto ih je na kraju primoralo na suživot.

Prisustvo više različitih etničkih elemenata: keltskih, ilirskih, tračkih, odrazilo se i na ime keltskog grada. Singidun ili Singidunum je složenica od tračkog ili dačkog plemenskog imena Singi i keltskog dunum, što je značilo grad. Iako odlični ratnici, Kelti su po naseljavanju razvili stočarstvo, zemljoradnju i grnčarstvo, a interesantno je da su već sredinom 2. veka p. n. e. kovali novac.

Kada je u pitanju neposredan lokalitet Beograda, treba napomenuti da je arheološkim istraživanjima utvrđeno da se keltski Singidunum, ili njegov najveći deo, nije nalazio na lokalitetu Gornjeg grada Beogradske tvrđave, kako se obično procenjuje i navodi, već na prostoru današnje Karaburme.

Na starim osmanlijskim i austrijskim kartama područje je imenovano kao Kajaburun (Kaya-burun), što na turskom znači „stenoviti rt“. Ovo je jasnije ako znamo da je lokalitet Karaburme geografski zaista bio nalik grebenu isturenom u Dunav. Kada se susedno ostrvo, Ada Huja, voljom Dunava, povezalo sa kopnom i postalo poluostrvo, Karaburma se našla nekoliko stotina metara odbačena od nekadašnje obale*.

Keltski Skordisci su na Karaburmi, pored svakodnevnog životnog prostora, imali i vojničko groblje.

Grad Skordiska je bio podignut na prilično močvarnom tlu, okružen područjima živog blata. Zabeleženo je da su ovaj lokalitet ljudi izbegavali još od rimskog doba.

Termalni izvori duž obale Dunava, koji postoje i danas, zagrevali su vodu močvare i stvarali isparenja, pa je predeo

* Tokovi Save i Dunava kroz istoriju su se menjali, tako da mape i gravire iz različitih doba ne moraju biti plod nevestih autora.

Keltski novac

